

Naši su cecilijanci, po primjeru njemačkih, francuskih, talijanskih i drugih svojih suistomišljenika, često održavali širom Hrvatske tečajeve crkvene liturgijske glazbe za zborovode i orguljaše, priredivali orguljaške i pjevačke koncerte.

1907. godine »Katolički list« u broju od 14. studenoga, u predvečerje osnivanja Cecilijanskog društva, piše: »... ideal, za kojim će se težiti, bit će osnutak orguljaške i pjevačke škole«. Ideje cecilijanskog pokreta gotovo je nemoguće provoditi u praksu bez škole u kojoj će se nove generacije odgajati prema pravilnim smjernicama crkvene

ZUSAMMENFASSUNG

Anlässlich der 100jährigen Feier der cäcilianischen Bewegung beschreibt der Autor vor allem die cäcilianische Bewegung Deutschlands, Frankreichs und Italiens und danach ausführlicher die cäcilianische Bewegung in Kroatien. Der erste Versuch der cäcilianischen Reform wurde bei den Kroaten im Jahre 1877 gemacht: in diesem Jahr ist nämlich die erste kroatische musikalische Zeitschrift erschienen. Im Jahre 1908 ist danach in Agram der erste »kroatische Cäcilienverein« gegründet worden. Dieser Verein übte eine segensreiche Tätigkeit in der Erneuerung der Kirchenmusik aus. Seine Ideen verbreitete er im Volke durch die Zeitschrift »Sveta Cecilija«, die 1944 zu erscheinen aufgehört hat.

»Sveta Cecilija«, hatte um sich herum eine sehr grosse Schar von Kirchenmusikern und anderen musikalischen Mitarbeitern gesammelt. Im Mittelpunkt dieser Bewegung standen damals Franjo Dugan (†1948) und Albe Vidaković (†1964). Die kroatischen Cäcilianer haben sich grosse Verdienste um die Erneuerung der alten kroatischen geistl. Volksmusik erworben, die unter dem Einfluss von fremden Lehrern unterdrückt wurde. Sie hatten durch die musikologischen Entdeckungen unserer Kirchenmusiker die Geschichte der kroatischen Kunstmusik viel besser erläutert. Als Frucht dieser Bewegung entstanden sehr viele Kirchenhöre, die liturgische Kunstmusik aufführten. Der grösste Erfolg dieser Bewegung ist jedoch die Gründung des Institutes für Kirchenmusik bei der Theologischen Fakultät in Zagreb (Agram).

MIHO DEMOVIĆ

Pavao Matijević

(Svršetak)

Matijević je pet godina djelovao u dubrovačkom dječaćkom sjemeništu kao glazbeni pedagog. Za potrebe svojih đaka priredio je priručnik za poučavanje gregorijanskog koralu i izdao ga kao rukopis pod naslovom: »Kratka uputa k Grgurevu koralu«. Priredio Don Pavao Matijević, Dubrovnik, Poligrafija sjemeništa, 1896.⁸ Po vremenu, ovaj priručnik nastaje u istom razdoblju kad Matijević doživljava nutarnji preokret u svom stvaralačkom stilu. Čini se da je ovo prvo izvorno djelo napisano hrvatskim jezikom s područja gregorijanskog koralu. 1845. izdao je u Zadru na hrvatskom jeziku svećenik Mate Kurtović priručnik gregorijanskog koralu. Međutim, Kurtovićev priručnik nije izvorno djelo, već prijevod vlastitog djela napisanog na latinskom jeziku.⁹ Na 74 stranice Matijević je hrvatskim jezikom iscrpno obradio teoriju gregorijanskog koralu, stvarajući ujedno i hrvatsku koralnu terminologiju. U tom smislu ovo djelo ima i pionirski značaj. U priručniku obrađena je slijedeća građa, pod ovim naslovima: Što je koral, O glasu i ljestvici, O kajdovlju i crtovlju, O ključevima i znakovima stanaka, Vježbe u čitanju koralu, O solfisanju, O koralnim načinima, O autentičnom i plagalnom modusu, O srodnih (nepravilnih) modi, Obilježja modusa, Ob osam pravilnih modi pojedice, O psalmodiji,

8. Koliko je poznato, u glazbenom arhivu dječaćkog sjemeništa u Dubrovniku čuvaju 4 primjerka ovog djela, a jedan primjerak u ostavštini rukopisa Albe Vidakovića, koja pripada Institutu za crkvenu glazbu u Zagrebu.

9. Vidi članski: A. Zaninović, Pop Mate Kurtović, Sv. Cecilija, god. 1927, str. 257.

glazbe. Kako smo već spomenuli, Nijemci odmah nakon osnivanja cecilijanskog pokreta otvaraju školu za crkvenu glazbu u Regensburgu 1874. godine; Slovenci 1880; Talijani u Rimu 1880. »Scuola Gregoriana«, koja se 1911. reformira u »Papinski Institut za crkvenu glazbu«; Francuzi »Schola cantorum« u Parizu 1896; Austrijanci »Schola Ideal...«. Takav pokušaj kod nas ostao je »glas vapijućega u pustinji« sve do 1963. Kad smo se tome najmanje mogli nadati, najjači pobornik čiste liturgijske glazbe kod nas, jedinstveni cecilijanac, Mo Albe Vidaković uz suradnju najbližih prijatelja istomišljenika i djelotvornu podršku našeg episkopata ostvaruje svoj davni san i čežnju svih cecilijanaca te 25. rujna 1963. otvara Institut za crkvenu glazbu, koji bi imao postati rasadnik i nada pokonciliske glazbe u Hrvatskoj.

SUMMARY

On the occasion of the hundred anniversary of Cecilian movement the Author writes about St. Cecily movements in Germany, Italy and France, and afterwards in particular about Croatian Cecilian movement. The first try of Cecilian reform in Croatia was in the year 1877 with the first edition of »Sveta Cecilija«, the very first Croatian musical magazine. In 1908 the first Croatian Cecilian society was established (Hrvatsko Cecilijansko društvo) in Zagreb, which was very active in the renewal of church music. The society was successful in extending the Cecilian ideas, by means of the magazine »Sveta Cecilija«. The editing of magazine stopped in 1944.

A great number of church musicians collaborated in »Sveta Cecilija«. The soul of the Cecilian movement were Franjo Dugan (†1948) and Albe Vidaković (†1964). The old Croatian church folk chant which was discarded by the influence of foreign teachers, was restored due to the Croatian Cecilians. Many church choirs performing the artistic liturgical music were established, and the history of Croatian music has been enlightened by the musicological revelation of many church musicians. As a crown of the Cecilian success in Zagreb has been established the Institute for church music within the Faculty of Theology.

O ritmu, O ritmu Grgureva koralu, O izvedbi raznih neuma, Opća pravila o ritmu sastavljenih neuma.

Kako se vidi iz poredanih naslova, Matijević je u svom priručniku obradio koralnu notaciju, modalitet, psalmodiju i nauku o ritmu, dakle gradivo koje se, uz neka proširenja, u ovom opsegu obrađuje i u suvremenim svjetskim priručnicima gregorijanskog koralu. Iz priručnika se vidi da je Matijević patio ondašnja glazbena gibanja, koja su se baš u pogledu gregorijanskog koralu oštro sukobljavala u Matijevićevo vrijeme. Devetnaesto je stoljeće obnove i ponovnog cvata koralu. Ali cvat je došao nakon dugih međusobnih borbi između regensburške škole, kojoj je na čelu stajao Franz Xaver Haberl, najuglednija osoba njemačkog cecilijanskog pokreta u posljednjoj četvrtini XIX stoljeća, i solesmeskih redovnika, s najizrazitijim predstavnikom Josephom Pothierom. Obje su struje uvjdale potrebu obnove gregorijanskog koralu, ali nisu se slagale u načinu obnove niti u tome što zapravo treba obnavljati. Regensburška struja držala je da obnova treba doći preko crkvenog i glazbenog autoriteta. Već spomenuti Haberl pronašao je neko staro izdanje Medices, i u uvjerenju da je izvorno Palestrino izdanje koralnih napjeva, — priredio ga je za štampu. Osim toga isposlovao je od Zbora obreda povlasticu po kojoj izdavačka kuća »Pustet« iz Regensburga ima tokom 30 godina jedina isključivo pravo izdavati priručnike koralnih napjeva. U uvjerenju da nije moguće pratiti izvorni razvoj koralnih napjeva u razdobljima prije Palestrine, Haberl se je živo zalagao za proširenje ovog navodno »Palestrinog« koralu, koje je godine 1870. proglašeno službenim crkvenim izdanjem koralnih napjeva.

Haberl su podržavali njegovi učenici koje je odgojio kao predstojnik crkvene glazbene škole u Regensburgu, a podržavao ga je i Zbor obreda s predstojnikom kardinalom Bartolinijem. Svoje ideje Haberl je proširio i preko priručnika gregorijanskog koralu **Magister choralis**, koji je prvi put štampan 1864. u Regensburgu a kasnije doživio dese-

tak izdanja. Priručnik je preveden na više evropskih jezika.

Druga, solesmeska, struja izabrala je znanstveni put i istraživala najstarije koralne kodekse. Težila je da gregorijansko pjevanje obnovi u njegovoj izvornoj starokršćanskoj ljepoti. Nakon dugog rada to joj je i uspjelo, te je godine 1908. ugledao svjetlo **Gradual**, a 1912. godine **Antifonar**.

Suprotnost gledišta nije se pojavila samo o pitanju melodije već i ritma. Menzuralističko stajalište polazilo je od tvrdnje da gregorijanski koral poznaje kao temeljne jedinice trajanja: četvrtinku, četvrtinku s točkom te osminku. Po ovoj teoriji, koralne note punctum, virga i romb nemaju jednaku vrijednost. To mišljenje zastupa Haberl u svom priručniku gregorijanskog koral¹⁰ i niz drugih koralnih teoretičara. Solesmeska škola polazila je sa stanovišta da koral poznaje samo jednu jedinu osnovnu vrijednost, i to osminku. Ovo je stanovište danas općenito prihvaćeno kao najispravnije. Međutim, u doba kada djeluje Matijević trebalo je imati smjelosti da se prihvate tvrdnje solesmeske škole, jer je Zbor obreda podržavao ono prvo mišljenje i administrativnim mjerama nastojao spriječiti održavanje međunarodnih koralnih kongresa. Matijević se je ispravno priklonio solesmeskoj školi. Tako već na početku svog priručnika, gdje tumači koralne oblike neuma, punctum, virga i semibrevis — piše: »Ta različitost u obliku ne ovlašćuje nas, da jednoj od tih kajda odmjerno veću ili manju vrijednost ili trajanje nego ostalim dvjema, kao što to radimo kod kajda figurativne glazbe.«¹¹ Što se tiče ritma, Matijević se u priručniku priklanja stajalištu slobodnog koralnog ritma, koji ovisi o pravilnoj akcentuaciji teksta. No nedostaje mu još tehnički izraz u podjeli ritmičkih jedinica, tzv. binar i ternar.

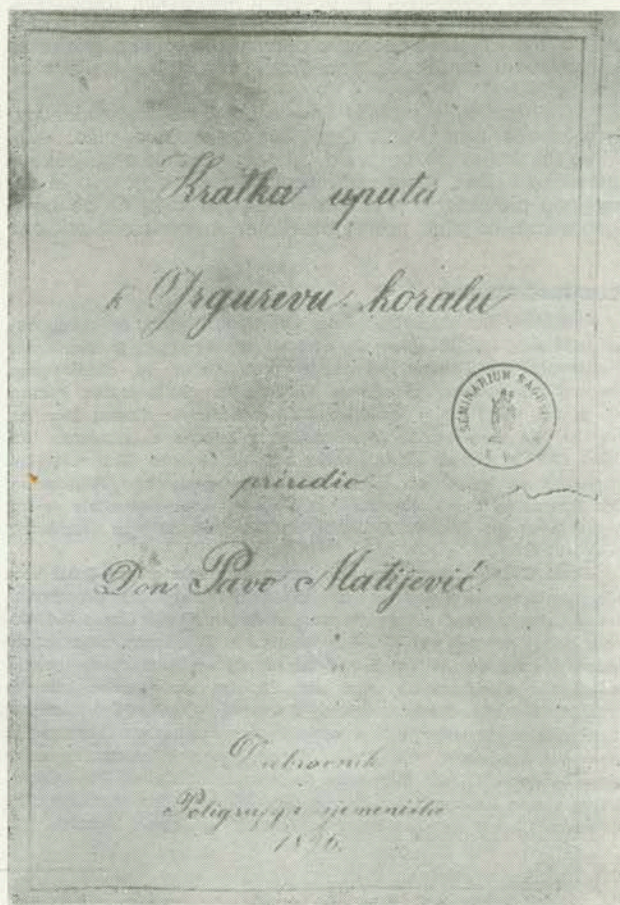
Postavlja se pitanje, kojim se priručnicima koralna služio Matijević pri pisanju ovog djela. Pošto na više mjesta citira Guida Aretinskoga iz djela **Micrologus**, to se može zaključiti da je poznao i imao pri ruci spomenuto Guidovo djelo. Također navodi i djelo **Instituta Patrum**.¹² Osim toga, Matijević je pratio međunarodne koralne kongrese, a čini se da se je služio i ostalim suvremenim priručnicima gregorijanskog koral. »Kratka uputa k Grgurevu koralu« Pavla Matijevića i danas bi, uz male preinake, dobro poslužila u praktične svrhe. Osim ove svoje praktične vrijednosti, ona ukazuje da su se i Hrvati već rano uključili u obnovu koralna i na tom dali vidne rezultate.

Umjetnička načela o pravoj vrijednosti duhovne glazbe Matijević nije samo ostvario u svom stvaralačkom i reproductivno-pedagoškom djelovanju već ih je znao veoma dobro i perom obraniti kad je smatrao da su u njegovoj sredini bila ugrožena. U **Crvenoj Hrvatskoj** (br. 17, 1900) izišla je Matijevićeva kritika duhovnog koncerta koji je u Dubrovniku priredio 12. IV 1900. vojni kapelnik A. Strino. Koncert je bio posvećen Matijeviću. Čini se da je vojnom kapelniku Strinu bilo jako stalo da od Matijevića postigne priznanje svojih glazbeno-umjetničkih sposobnosti, pa je s toga razloga i posvetio Matijeviću koncert duhovne glazbe. Novac od ulaznica bio je namijenjen u dobrotvorne svrhe. Matijević se je s velikim veseljem odazvao i prisustvovao koncertu u društvu s jednim dubrovačkim glazbenikom, po svoj prilici Franjom Ledererom, u nadi da će se na koncertu očitovati plodovi celijanskog pokreta (frutta cecilianiana). Na programu su bila djela kapelnika Strina. Pod naslovom Ave verum, Stabat Mater, Ave Maria itd. isticali su se podnaslovi: Duettino per tenore e basso, Fuga a tre voci uguali, Notturmo per soprano e mezzosoprano, Fuga a tre voci bianche i slično. Zbor je brojio 23 ženska glasa, 2 basa i 2 tenora. Umjetnička vrijednost skladbi i izvedbe bila je porazna. Omjer glasova neujednačen, vokalizacija, fraziranje i dinamika slaba. Matijević po nekom svom prijatelju poručio A. Strinu svoje mišljenje o koncertu. No, kako je kapelnik Strino po na-

10. Vidi F. X. Haberl, Magister choralis, & 7. Notensystem, Schlüssel. Regensburg 1884.

11. Pavao Matijević, Kratka uputa k Grgurevu koralu, Dubrovnik 1896, str. 4.

12. Nav. dj., str. 73.

NASLOVNA STRANA PRIRUČNIKA

cionalnosti bio Talijan, zadarski autonomaški list »Il Dalmata« uzveličao je ovaj koncert kao događaj godine, uzdižući kapelnika Strina do umjetničkih dostignuća Palestrine, Pergolesija, Cherubinja i drugih velikih skladatelja duhovne glazbe.¹³ Matijević se je našao povrijeđen zbog ovako netočnog ocjenjivanja stvarne umjetničke vrijednosti te je u spomenutom broju **Crvene Hrvatske** objavio na talijanskom jeziku kritiku pod naslovom »Concerto di musica sacra«. U kritici analizira točku po točku koncerta i vještinom glazbenog kritičara ukazuje na slabosti zbora i zborovode. Zatim iznosi načela o pravoj umjetničkoj vrijednosti duhovne glazbe te način i umjetnike koji su kroz povijest ostvarili, polazeći od gregorijanskog koralna, Palestrine pa do najnovijih dana. Zatim predbacuje kapelniku Strinu da je nepošteno htio zavarati dubrovačko slušateljstvo navodeći u programu točke kao kvartete, duete, fuge dok su skladbe bile izvedene unisono, mješovito u dva glasa i slično, a obična završna kadenca nazvana je fugom. Kritiku završava riječima: »torniamo al vecchio« — vratimo se staroj glazbi, jer se u njoj krije visoka umjetnička vrijednost. »Il Dalmata« se je osvrnuo na ovu kritiku, a Matijević je smatrao da je zgodno odgovoriti na to. To je učinio 12. V 1900. u **Crvenoj Hrvatskoj**, br. 19, gdje je pod naslovom: Još o »Concerto di musica sacra«, ali ovaj put na hrvatskom jeziku. U njemu doznajemo nešto više o odnosu A. Strina i Matijevića. Strino je dugo vremena nastojao doći u vezu s Matijevićem. To mu nije uspjelo, pa mu je stoga posvetio koncert duhovne glazbe, ne bi li stekao Matijevićevu naklonost, a time podigao svoju umjetničku slavu. Ali, dogodilo se obrnuto. Matijević je bio otvoren istini. To je iznio u **Crvenoj Hrvatskoj** riječima: »istinu ću pjevati uvijek, pa bilo to kome žao, gdje ono se o istini radi.«¹⁴

13. »Il Dalmata«: Ragusa Musica sacra, od 18. IV 1900.

14. Crvena Hrvatska, Dubrovnik, 1900, br. 19.

Matijević je sa zanimanjem pratio javni život u domovini i inozemstvu. Posebno treba istaći zanimanje za burski rat, koji je vodila Engleska od 1889—1902. protiv malenog burskog naroda.¹⁵ Evropska javnost davala je moralnu podršku Burima. U novinama se je uz ratne izvještaje sa mnogo simpatije isticala hrabrost tog malog naroda.

Matijević je svoju naklonost Burima ostvario skladbom »Slava Burima« za 4 m. glasa. Tekst je pjesme objavljen u **Crvenoj Hrvatskoj** (br. 17, 1900). U velikoj pjesmi od 19 kitica slavi se junaštvo malog burskog naroda, koji odolijeva premoćnoj engleskoj vojsci. Pjesnik pod pseudonimom J. J. ukazuje i na primjer našeg hrvatskog junaka Zrinskoga, koji je poginuo, ali je ostao moralni pobjednik. Matijević je uglazbio tekst 19. kitice, koji glasi:

Slava Vami, junačke desnice,
Zatočnice zavidne slobode,
Slava Vami, zvijezde prehodnice,
Nek dušmani na hrpe dohode,
Vaše grude ljubav će ih klati,
Dobit ćete i Bog će Vam dati.

Skladba ima 34 takta, puna je zanosa, a efektni fortissimo na kraju skladbe doimlje se kao da je burski narod već pobijedio. Napisana je u homofonom slogu koji mjestimice prelazi u nenametljivu polifoniju. Skladba postaje u toliko značajnija ako uzmemo u obzir da je napisana pred sedamdesetak godina od sina onog naroda, koji se je kroz cijelu svoju povijest morao braniti od jakih napadača, da ne postane rob.

Da ovo izlaganje bude potpuno, treba spomenuti da je Matijević bio veoma cijenjen i kao svećenik zbog svojih visokih moralnih i intelektualnih sposobnosti. U tom smislu dobro ga je osvjetlio i pisac »Hrvatske omladine pod zastavom Srca Isusova« (str. 135), izdanoj u Zagrebu. Već sama činjenica da mu je kao mladom svećeniku povjerena veoma odgovorna služba duhovnika u sjemeništu, pokazuje da ga je crkvena vlast i kao svećenika veoma cijenila.

Veliki evropski skladatelji iz razdoblja romantike rodili su se u prvoj četvrtini XIX stoljeća, a umrli u posljednjoj četvrtini proživjevši dug život. I prvi njemački cecilijanci: Franjo X. Witt (1834—1888), Michael Haller (1840—1915), Franjo X. Haberl (1840—1910) doživjeli su razmjerno visoku starost. Lorenzo Perosi mlađi je pet godina od Matijevića, a živio je 50 godina više. Naš najzrežiti cecilijanac Franjo Dugan stariji (1874—1948), mlađi je od Pavla Matijevića sedam godina, a proživio je više od njega 46 godina. Svi, dakle, spomenuti i mnogi drugi nespomenuti glazbenici bili su bolje sreće i proživjeli su dug život u kojem su imali vremena stvoriti svoja velika životna djela. Glazbena povijest bila je mnogo siroma-

šnija da su proživjeli samo 40, ili kao Matijević — 34 godine. Stoga pri ocjenjivanju Matijevićeva životnog djela treba uzeti u obzir preranu smrt koja je zapriječila njegov izraziti glazbeni genij da se potpuno razvije. Da je imao sreću i proživio koliko i Perosi ili Dugan, možda bi se hrvatska glazbena kultura danas u osobi Pavla Matijevića ponosila glazbenikom evropskih razmjera.

No, iako je Matijevićovo životno djelo na polju glazbe zbog prerane smrti ostalo nedovršeno, ipak je ono značajno za hrvatsku glazbenu kulturu te mu u hrvatskoj glazbenoj prošlosti treba dati značajnije mjesto, koje njegov rad i zaslužuje, i to:

1. počasno mjesto u nizu hrvatskih glazbenika koje su Dubrovnik i Dalmacija dali hrvatskoj glazbenoj prošlosti od Brugnolija, Babića, Sorkočevića, Jarnovića, Skjavetića (Schiaveti), Čekinja (Cecchini), Lukačića, Spadine, Bajamentića, Berse, Dobroniča do Jakova Gotovca; jer Matijević je u Dalmaciji rođen, u njoj je stekao svoju glazbenu kulturu i ostvario svoje životno glazbeno djelo.

2. počasno mjesto prvog hrvatskog poznatog cecilijanca, jer je u svom skladateljskom i ostalom glazbenom djelovanju prvi od hrvatskih crkvenih glazbenika u potpunosti usvojio ideje cecilijanske reforme te ih na stvaralačkom, umjetničko-reproduktivnom i znanstveno-pedagoškom glazbenom području odlično ostvario.

Literatura:

1. Arhiv zadarske nadbiskupije (God. 1880—1900).
2. Arhiv dubrovačke biskupije (God. 1884—1901).
3. Arhiv župe Starigrad (Matice krštenih i Stanje duša).
4. Arhiv biskupskog sjemeništa u Dubrovniku (Kronika i glazbeni arhiv).
5. Glazbeni arhiv Stolne crkve u Dubrovniku.
6. Crvena Hrvatska, Dubrovnik, 1890—1920.
7. Sveta Ceoilija, Zagreb, 1907.
8. List Dubrovačke biskupije, 1901—2.
9. Franjo Lederer, Teoretično-praktična pouka o pjevanju, Dubrovnik 1923.
10. Božidar Širola, Pregled povijesti hrvatske muzike, Zagreb 1922.
11. Božidar Širola, Hrvatska umjetnička glazba, Zagreb, 1942.
12. Božidar Širola, Crkvena glazba u Hrvatskoj, Croatia Sacra, 1943.
13. Andreis, Cvetko-Đurić-Klajn, Historijski razvoj muzičke kulture u Jugoslaviji, Zagreb 1962.
14. II Dalmata, Zadar, 1900.

SUMMARY

Based on the materials in archives, the Author presents the as yet unknown musical activity of the priest Pavao Matijević (1867—1901), the first Croatian St. Cecilia. He was born at Stari Grad (on the Island of Hvar), studied theology in Zadar, and was minister of the seminary and regens chori at the Cathedral in Dubrovnik. His musical activity followed the spirit of Cecilian movement. He composed 54 opuses, wrote a manual of Gregorian Chants as well as musical criticisms, and in the position of Cathedral's regens chori he set up works of classical polyphony and contemporary Cecilian composers. His early death (he died at the age of 34) was the reason why he remained unknown to the public.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Autor weist auf Grund der Archivalien auf die bis jetzt unbekannt musikalische Tätigkeit des ersten kroatischen Cäcilianer Pavao Matijević (1867—1901) hin. Matijević wurde in Starigrad auf der Insel Hvar geboren. Theologie studierte er in Zadar. Seine erste Stelle hatte er als Spiritual im Priesterseminar von Dubrovnik (Ragusa) und als Regens im Dom von Dubrovnik. Auf musikalischem Gebiete wirkte er im Geiste der cäcilianischen Bewegung. Er komponierte 54 Kompositionen, verfasste ein Handbuch für den gregorianischen Gesang, schrieb die musikalischen Kritiken und als Regens chori führte er die Werke der klassischen Poliphonie und der modernen cäcilianischen Komponisten auf. Der allzu frühe Tod (im Alter von 34 Jahre) bewirkte, dass er bei uns unbekannt blieb.